

■ Undrande mångfald

Ett manifest för den goda statsvetenskapen

BJÖRN BADERSTEN¹

Statsvetenskap är, sägs det ofta, det vetenskapliga studiet av politik. I all sin enkelhet är detta nog både riktigt och rimligt. Samtidigt är beskrivningen tämligen innehållslös. Den föranleder i alla fall direkt två frågor: Vad är vetenskap? och Vad är politik? Ett manifest för den goda statsvetenskapen torde förutsätta ett någorlunda precist svar på båda dessa frågor.

Mot denna bakgrund ska jag här argumentera för en uppfattning som jag, i brist på bättre, ska kalla för en ”undrande mångfald på intersubjektiv grund”. En föga upphetsande bestämning av den goda statsvetenskapen, måhända; i korthet innebär den följande: I avsaknad av en fast punkt utifrån vilken vi kan avgöra vad som, i substantiell mening, ska betraktas som politik och god vetenskap får vi vara pragmatiska och nöja oss med ett enkelt formkriterium – den goda statsvetenskapen är rimligt intersubjektiv. Innebörden av denna uppfattning är, att så länge ett statsvetenskapligt resonemang i rimlig utsträckning är rekonstruerbart, begripligt och öppet för kritik, så faller det inom ramen för vad som är att betrakta som god vetenskap. Av detta följer, att ett statsvetenskapligt arbete endast kan och bör bedömas utifrån dess egna premisser. Om vi till denna uppfattning dessutom knyter en föreställning om att variation är önskvärt, vilket förefaller rimligt i ljuset av att det saknas en fast punkt, följer också att vi i alla avseenden – ontologiskt, kunskapsteoretiskt, metodologiskt, substansmässigt, språk- och formmässigt – bör värna mångfald och pluralism. Så till vida ska vi nog tala om de goda statsvetenskaperna snarare än om den goda statsvetenskapen.

Att hävda detta är emellertid inte oproblemiskt. Det förutsätter i sig en särskild vetenskapsteoretisk uppfattning, som ger utrymme för såväl pragmatism som mångfald och variation. Avslutningsvis ska jag argumentera för en sådan uppfattning. Låt mig först emellertid utveckla innebörden av min syn på den goda statsvetenskapen som en ”undrande mångfald”, och låt mig för tydlighets skull göra det i punktform.

I. Den goda statsvetenskapen är en nyfiken och öppen undran inför politiken

All vetenskap tar sin utgångspunkt i en undran. Statsvetenskapen är inget undantag. Att vara statsvetare innebär helt enkelt att undra inför samhället, att undra inför politiken.² Denna undran är både nyfiken och öppen. Den är nyfiken så till vida att den

1 Björn Badersten är verksam som forskare och lärare vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet. E-post: bjorn.badersten@svet.lu.se

2 Jfr Johan Asplunds klassiska bok *Om undran inför samhället* (Asplund 1983).

drivs av en sympatisk vetgirighet, angelägen om att problematisera och få reda på hur saker och ting förhåller sig; den är öppen så till vida att utgången av undran inte är given på förhand. Ty vore utgången given vore det ju knappast en undran.

Men vad är det då, mer precist, som statsvetare undrar över? Vad är politik? Ja, det är förstås en underdrift att hävda att svaren varierar; sannolikt finns det lika många uppfattningar om politikbegreppets innebörd som det finns statsvetare. Eller kanske snarare, vad som är att betrakta som politik är ett centralt fält för inomvetenskaplig diskursiv kamp, individuell såväl som kollektiv. Är då detta ett problem? Nej, inte alls. Lika lite som en undran är en undran om utgången är given, kan föremålet för vår undran bestämmas innan undran haft sin gång. Alltså, vad som är politik ska förstås som resultatet av statsvetares undran snarare än som utgångspunkten för den. Därtill är verkligheten förmodligen föränderlig – politiken är ett rörligt mål. Varje bestämning av politikbegreppet – för någonstans måste vi ju börja – kan därmed inte vara något annat än en preliminär arbetsdefinition.

II. Den goda statsvetenskapen är vetenskapsteoretiskt medveten och värnar vetenskapsteoretisk mångfald

Det finns, som sagt, ingen fast punkt utifrån vilken vi kan avgöra vad som är god vetenskap. Inte heller finns det någon fast punkt som avgör vilken undran som är att föredra framför någon annan. I ljuset av detta kan ett vetenskapligt arbete rimligen bara bedömas utifrån de premisser som är dess egna – något annat vore föga meningsfullt. Den goda statsvetenskapen är således ödmjuk inför och accepterar en vetenskapsteoretisk mångfald. Denna mångfald kan ha både ontologiska och epistemologiska förtecken. Ontologiskt innebär det att den goda statsvetenskapen innefattar både den som tror att verkligheten, ideell såväl som materiell, finns oberoende av oss själva och den som tror att verkligheten konstrueras i det ögonblick vi som forskare ger uttryck för den. Epistemologiskt innebär det att statsvetenskapen innefattar både den som tror att vår kunskap beskriver och förklarar verkligheten som den faktiskt är och den som tror att vår bild av verkligheten är mer eller mindre beroende – eller kanske till och med bestämd – av de begrepp vi använder och av vår förförståelse. Men den goda statsvetenskapen torde därtill innefatta även den som är tveksam till att det överhuvudtaget finns en verklighet tillgänglig för våra sinnen och respektera den som tvivlar på det meningsfulla i att alls söka kunskap. När verkligheten, i vad mån den nu finns, dessutom tenderar att vara komplex och föränderlig kan den goda statsvetenskapens kunskap inte vara annat än partiell och provisorisk.

Men betyder då detta att allting är tillåtet, att "anything goes" för att tala med Feyerabend?³ Nej, inte alls. Tvärtom ställer denna vetenskapsteoretiska mångfald betydande krav på *hur* vi som forskare ger uttryck för vårt kunskapssökande. Ty om ett statsvetenskapligt arbete ska kunna bedömas utifrån sina egna premisser måste dessa premisser tydligt framgå. Detta innebär i sin tur att vi som forskare måste vara medvetna om vår vetenskapsteoretiska hållning och, inte minst, tydligt ge uttryck för den. I den

3 Paul Feyerabends vetenskapsteoretiska "anarkism" kommer till uttryck i bl.a. *Against Method* (1975) och *Farewell to Reason* (1987).

meningen förmedlar den goda statsvetenskapen ett mycket långtgående, men samtidigt rimligt och pragmatiskt, intersubjektivitetsideal. Intersubjektivitetsidealet är långtgående i den meningen att rekonstruerbarheten inte bara gäller den konkreta forskningsprocessen, utan också avser våra grundläggande vetenskapsteoretiska ställningstaganden. Men det är samtidigt rimligt och pragmatiskt i den meningen att vi kan ha olika uppfattningar om vad denna intersubjektivitet egentligen innebär.

Ja, hävdar nu någon, detta är ju en given invändning. Det är väl trots allt så, att vad som menas med intersubjektivitet kraftigt varierar mellan olika vetenskapsteoretiska uppfattningar. Därtill finns det ju de, som på legitima grunder helt ifrågasätter möjligheten till intersubjektivitet, i vilken skepnad den än kommer. Invändningen är nog riktig; inte heller här finns det således en fast punkt. Icke desto mindre tror jag att de allra flesta som ägnar sig åt kunskapssökande verksamhet i någon form skulle acceptera idén om att vi bör sträva efter att uttrycka oss så klart som möjligt, synliggöra våra utgångspunkter och tydligt argumentera för de val vi gör under forskningsprocessen. Den oreflekterade godtyckligheten kan härvidlag aldrig tjäna som kunskapsteoretisk vägvisare. Därav uttrycket rimlig. Men notera att detta intersubjektivitetsargument i grund och botten är pragmatiskt och kommunikativt, inte principiellt.

III. Den goda statsvetenskapen är teoretiskt pluralistisk och värnar perspektivseende

Avsaknaden av en fast punkt, där ingen uppfattning om eller bild av verkligheten kan sägas vara mer riktig än någon annan, föranleder den goda statsvetenskapen att värdesätta teoretisk pluralism. Runt hörnet ligger också ett argument för ett uttalat perspektivseende, det vill säga att vi som forskare medvetet anlägger kontrasterande perspektiv när vi undrar inför politiken. Och ju mer begreppsberoende man föreställer sig att ”verkligheten” är, desto viktigare blir rimligen en sådan pluralism och perspektivism. Samtidigt kan denna pluralism förstås både på makro- och mikronivå, det vill säga både i förhållande till ämnet som helhet och till den enskilda forskaren. För ämnet innebär det, att mångfald bör värnas i kollektivet av forskare, alltså: ”låt tusen blommor blomma”; för den enskilda forskaren innebär det att man aktivt och uttalat arbetar med skilda teoretiska perspektiv i sin egen forskning, utan att för den skull tappa i vare sig kraft, stringens eller precision – att då och då ”göra en Allison”, helt enkelt.⁴

IV. Den goda statsvetenskapen är metodologiskt medveten och värnar metodologisk mångfald

Parallellt med denna vetenskapsteoretiska ödmjukhet och strävan efter teoretisk pluralism är den goda statsvetenskapen förstås också metodkänslig och medveten om att den använda metodologin alltid påverkar forskningsresultaten. Ty för den goda stats-

4 Jfr Graham T. Allison's perspektivseende i analysen av Kubakrisen 1962, där han kontrasterar tre olika beslutsmodeller för att förstå vad som hände i maktens korridorer i Washington och Moskva (Allison 1971).

vetenskapen är tillvägagångssättet i forskningen aldrig neutralt. Vill man förklara politik genom att räkna, så räknar man, men ser då bara sådant som kan räknas; vill man förstå politik genom att känna in, så känner man in, men upplever bara sådant man har förförståelse för. Alla metoder har sina begränsningar. Men den goda statsvetenskapen är medveten om dessa begränsningar och reflekterar kritiskt kring dem. Och nog är det väl så – innehållet i många metodböcker till trots – att metoden trots allt kommer i andra hand. Vi undrar först, vi frågar först – och beslutar sedan om på vilket sätt vi vill söka svaret. För det är väl inte färgen på vår penna som avgör vad vi *vill* skriva, eller storleken på tangentbordet som på förhand avgör innehållet i vår text?

V. Den goda statsvetenskapen intresserar sig för politikens värdefrågor

Den goda statsvetenskapen finner det fruktbart att analysera politikens värdefrågor; den tar sig an och problematiserar politikens bör-frågor. Ja, den goda statsvetenskapen hävdar med kraft, att det inte bara är möjligt att på vetenskapliga grunder problematisera och ta ställning i värdefrågor, det är också en angelägen uppgift för statsvetare att göra så. Det är väl just det politik i mångt och mycket handlar om: olika inte sällan kontrasterande föreställningar om det goda livet och det goda samhället. Och det vore ju högst märkligt om det vetenskapliga studiet av politik inte skulle ge utrymme för detta. Den goda statsvetenskapen tar följaktligen tydligt, men med respekt, avstånd från det värdenihilistiska ideal som så märkbart satt sin prägel på efterkrigstidens politikvetenskap.

Men lika lite som det finns en fast punkt i verklighetsfrågor finns det naturligtvis en fast punkt i värdefrågor. Den normativa statsvetenskapen måste således vara öppen för en betydande värdepluralism. Samtidigt måste den respektera både den som förfäktar en värdeobjektivistisk hållning, det vill säga den som hävdar att det finns en fast punkt i värdefrågor, och den som, likt värdenihilismen, hävdar att värden är chimära och inte kan göras till föremål för vetenskaplig analys. Och under alla omständigheter måste den normativa statsvetenskapen vara vetenskapsteoretiskt driven, medveten och artikulerad. Ty varje påstående om att det är möjligt att på vetenskapliga grunder problematisera och ta ställning i värdefrågor förutsätter ett tydligt värde-teoretiskt ställningstagande, som hävdar både att värden i någon mening existerar och att det är möjligt att nå vetenskaplig kunskap i värdefrågor. Även här gäller följaktligen vårt grundläggande krav på intersubjektivitet. I detta avseende är det ingen skillnad mellan att ställa vetenskapliga bör-frågor och vetenskapliga är-frågor.

VI. Den goda statsvetenskapen är formmässigt medveten och värnar formmässigt variation

Den mångfald och variation som här förespråkas för det vetenskapliga studiet av politik gäller också formen för det sätt på vilket vi presenterar vår statsvetenskapliga undran. Olika forskningstraditioner arbetar med olika formspråk; olika discipliner använder olika sätt att kommunicera. Att det då ges möjlighet till varierande uttrycksformer, som liksom ämnesinnehållet värderas utifrån sina egna och den specifika traditionens premisser, är för den goda statsvetenskapen en självklarhet. Som en följd

härav är den goda statsvetenskapen rimligen kritisk till den ensidiga publiceringsutveckling som ämnet för närvarande genomgår. Betoningen på en enstaka uttrycksform – den engelskspråkiga artikeln – reducerar inte bara variationen och mångfalden i det sätt på vilket ämnet kommer till uttryck. Det tenderar också att gynna vissa språkområden framför andra och ge prioritet åt vissa vetenskapstraditioner. Därtill riskerar det att styra statsvetenskapens substantiella innehåll. Det problem är nämligen inte värt att ställa, den fråga är inte värd att resa, som inte enkelt kan behandlas i den engelskspråkiga artikelns form.

För många är denna homogenisering av form och innehåll ett styrketecken – statsvetenskapen börjar äntligen mogna som vetenskapligt ämne. För den goda statsvetenskapen kan den inte vara något annat än ett svaghetstecken. Ty innehåll och form hänger samman. Och vill vi värna mångfalden i det ena, måste vi också värna mångfalden i det andra.

VII. Den goda statsvetenskapen inleder det omgivande samhället i en öppen undran inför politiken

Den goda statsvetenskapen har emellertid inget egenvärde, bortsett kanske från den skönhetsupplevelse som kan genereras av en välformulerad text eller ett väl drivet argument. Statsvetenskapen får sitt egentliga värde endast i så måtto den bidrar till vår samlade förståelse av politik, låt vara att denna förståelse kan ta sig många olika uttryck. En viktig uppgift för statsvetenskapen ligger härvidlag i mötet med våra studenter och med det omgivande samhället. I detta möte är den goda statsvetenskapen problematiserande, inte föreskrivande. Den är reflekterande, inte absolut; mångsidig, inte ensidig. Och den är framförallt, i ljuset av att den saknar en fast punkt, ödmjuk och lite osäker. Den goda statsvetenskapen är, med andra ord, sympatisk – den inleder sin omgivning i en öppen undran inför politiken.

Nu invänder man kanske, att den uppfattning om den goda statsvetenskapen som här kommit till uttryck knappast kan sägas representera någon hållning alls. Den är alltför öppen och inkluderande för att överhuvudtaget ge vägledning; den är alltför kontur- och substanslös för att ge någon som helst mening åt det vetenskapliga studiet av politik. Ett annat sätt att formulera invändningen kan vara att hävda att hållningen helt saknar precision. Inte alls så, är naturligtvis min replik – då har man blandat samman precision och konkretion. Min hållning är förvisso abstrakt så till vida att den inte föreskriver någon särskild vetenskapsteoretisk hållning, någon särskild metodologi, någon särskild substantiell uppfattning om vad som är politik eller vad politik böra vara, eller ens någon särskild form genom vilken det vetenskapliga studiet av politik ska komma till uttryck utöver att den bör leva upp till kravet på rimlig intersubjektivitet. Men hållningen är samtidigt precis, vill jag hävda, så till vida att den förfäktar en klar och entydig uppfattning: strävan efter mångfald och variation.

Denna uppfattning bygger i sin tur på ett särskilt vetenskapsteoretiskt ställningstagande: Även om verkligheten på goda grunder kan sägas existera i någon mening och kan sägas bestå av såväl värden och idéer som materiella ting, så finns det ingen

fast punkt utifrån vilken vi i allmänhet kan avgöra om någon problematisering av denna verklighet är mer riktig än någon annan. Däremot kan vi, på pragmatiska grunder, avgöra om någon problematisering är mer meningsfull än någon annan i ljuset av att den når upp till kravet för vad som är rimligt intersubjektivt. Därutöver kan vi förstås, utifrån våra personliga preferenser, hävda att vissa problematiseringar av verkligheten är intressantare och viktigare än andra och därför är att föredra. Men sådana uppfattningar kan aldrig ligga till grund för påståenden om vad som bra eller dålig vetenskap eller för bedömningen av ett vetenskapligt arbete. Sedan ska det förstås tilläggas, att det förvisso inte heller finns någon fast punkt utifrån vilken vi kan avgöra om just den vetenskapsteoretiska hållning som kommit till uttryck här är mer riktig än någon annan; det finns ju, som bekant, ingen fast punkt som säger att det inte finns någon fast punkt. Inte heller finns det någon fast punkt som säger att intersubjektivitet i den pragmatiska mening som här förfäktats är önskvärd eller ens möjlig. Men sådan är nog förutsättningen för det vetenskapliga studiet av politik.

Referenser

- Allison, Graham T., 1971. *Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*. New York: Harper Collins Publishers.
- Asplund, Johan, 1983. *Om undran inför sambället*. Lund: Argos.
- Feyerabend, Paul, 1975. *Against Method. Outline of an anarchistic theory of knowledge*. London: NLB.
- Feyerabend, Paul, 1987. *Farewell to Reason*. London: Verso.